

OTKA-PÁLYÁZATOK

*A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak
(tapu defter) feldolgozása (OTKA K 108919)*

Szakmai beszámoló a második évről (2015)

A 2015-re kitűzött pályázati célnak – a kutatási alpinfrastruktúra megteremtésének – szakmai megvalósítása a tervezett ütem szerint haladt.

Eredményeink

1. Defterek tudományos feldolgozása

A tárgyév során folyamatosan zajlott a hatvani, füleki, mohácsi/pécsi és szigetvári szandzsákok adatainak Excel-táblázatba rögzítése és az adatrögzítéshez használt felületek tesztelése. Az eddig elért részeredmények közzététele tudományos konferencián, illetve megjelenés alatt álló idegen nyelvű szakcikkekben történt.

- a) A munka eredményeként megtörtént a szóban forgó szandzsások négy nagy forráscsoportja közül kettőnek, a szandzsák-összeírások (defter-i mufassal) és az államiadó-összeírások (defter-i cizye) adatainak szinte teljes körű rögzítése, illetve megkezdődött a harmadik, a javadalombirtok-jegyzékek (defter-i icmâl) feldolgoása. A hatvani, füleki és szigetvári szandzsák mufassal és cizye defterei 100%-ban, a mohácsi/pécsi szandzsák 70%-ban készült el.
- b) Megtörtént az adatbázis névterében szereplő névállománynak, a dikális jegyzékek névállományának és az Engel-féle adatbázisban szereplő név- és kódállománynak az egységesítése és ellenőrzése a kialakítandó GIS adatbázis céljaira.
- c) Ezzel párhuzamosan elkészült a tömegesen a 2016. évtől feldolgozásra kerülő javadalombirtok-jegyzékek és naplók személynévanyagának egységes rögzítését biztosító segédlet az oszmán-török szövegekben arab betűvel lejegyzett tulajdonnevek átírása

sához. A segédlet publikálását a következő pályázati évben tervezzük.

- d) Részeredmények közzététele tudományos konferencián elhangzott előadásokban: Hegyi Klára: A török Eger ereje. Eger, 2015. november 13.

Sz. Simon Éva: A hódoltatás stratégiája, avagy az Oszmán Birodalom magyarországi határainak vizsgálata az adóösszeírások adatainak tükrében. Eger, 2015. november 13.

- e) Részeredmények közzététele megjelenés alatt álló szakcikkekben:

Éva Sz. Simon: Kayıt dışı (hâric ez-defter) ve „meşkun olmayan” (hâli ez-raiyyet) yerlerin Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilen bölgelerin sınırlarında oluşan değişiklikler üzerindeki etkisi. = A defteren kıvüli (hâric ez-defter) és az „üres” (hâli ez-raiyyet) helyek szerepe az Oszmán Birodalom hódoltsági határának változásában. (10 p. + 2 térkép) Várható megjelenés: İstanbul Şehir Üniversitesi, Güney-Goğu Avrupa Araştırmaları Dergisi. İstanbul, 2016.

2. Informatikai fejlesztések

A 2015. év fejlesztései során a terveknek megfelelően elkészült az „Oszmán összeírások” című (SQL - Oracle) relációs adatbázis feltöltő és kereső felülete. Megkezdődött a feltárt adatok Excel-táblázatokból történő éles áttöltése.

A 2015. év során 7868 rekord betöltése történt meg.

- a) Az adatbázis feltöltő felületének elkészítése és tesztelése az oszmán összeírások bonyolult szerkezete miatt a vártnál tovább tartott. A kialakított felületet a jobb átláthatóság, a praktikus megjelenítés és az egyes rekordok bevitelére fordítandó idő

csökkentése érdekében többször módosítottuk. A módosítások során olyan praktikus funkciók kerültek beépítésre, mint a rekordsorrend mutató, a muszlim dátum konverter és a rekordmásoló. Az új fejlesztések miatt az Excel-táblázatba folyamatosan betöltött adatok konvertálása és éles adatbázisba töltése csak december hónapban kezdődhetett el.

- b) A feltöltés a 2014. és 2015. év során Excel-táblázatba felvett rekordok közül elsőként az oszmán tímár-rendszer és az adó- és birtokigazgatás alapjául szolgáló, az összes többi összeírástípus gerincét képező szandzsák-összeírások feltöltésével kezdődött és az államiadó-összeírások adataival folytatódott. A két forrástípus feltöltésével az adatbázisban szereplő helynévi rekordok felvétele (a pécsi/mohácsi szandzsák néhány még feldolgozatlan forrását kivéve) 100%-ban megtörtént, megteremtve ezzel a javadalombirtok-jegyzékek és a birtokadományozási naplók (tímar rûznâmçe defteri) feldolgozásának és adatbázisba töltésének lehetőségét. A technikai problémák 2015. évi elhárításával a feltöltés üteme a következő pályázati év során várhatóan fel fog gyorsulni.
- c) A pillanatnyilag rendelkezésre álló éles felület már alkalmas több időmetszetben a választott szandzsákok kialakulásának, kiterjedésének és a közigazgatási szerkezet változásának vizsgálatára.

3. Térinformatikai fejlesztések

Az informatikai fejlesztésekkel párhuzamosan a Térinfo Bt. közreműködésével elkészült az oszmán adatbázis vizualizálását szolgáló GIS alapl műveletekre alkalmas (vektoros) digitális, település szintű, teljes kora újkori Magyarország területére kiterjedő, a 16–17. századi viszonyok megjelenítésére alkalmas alaptérkép.

Az alaptérkép 25 032 poligont tartalmaz.

- a) Az alaptérkép elkészítését elvégző Térinfo Bt. kiválasztása közbeszerzési eljárás keretében meghirdetett pályázat alapján történt.

- b) A térképi adatbázis ArcGISshape és raszter formátumban és WGS84 koordináta-rendszerben került kialakításra TatukGIS szoftver felhasználásával.
- c) Az alaptérkép több forrás felhasználásával készült. Kiinduló adatbázisai a középkori birtokhatárokat tartalmazó Engel Pál: Magyarország a középkor végén (Térinfo Bt.) c. térképe, az OpenStreetMap, az 1800-as településszintű (Lipszky-féle) közigazgatási térkép, továbbá az oszmán defterekben és a dikális összeírásokban (MNL AOL) előforduló helynévanyag. Az alaptérkép a kiinduló adatbázisok pont és poligonrétegeinek egyesítésével állt elő. Különböző rétegei tartalmazzák a 16–17. századi településeket (1) pontszerűen, névvel ellátva, (2) a településhatárok poligontérképét egyedi azonosítókkal, (3) vízrajzot a Lipszky-féle térkép alapján, (4) domborzati modellt a teljes területre az SRTM domborzat alapján raszteres formátumban.
- d) A térkép pillanatnyilag az oszmán összeírásokban szereplő települések azonosítását, helyének és ID-jének meghatározását segíti. Az „Oszmán összeírások” című adatbázis és az alaptérkép fizikai összekapcsolása a következő pályázati év feladata. Az összekapcsolás alapjául az Oracle adatbázisban folyamatosan rögzítésre kerülő Engel-féle azonosító (ID) szolgál majd.

4. Forrásfeltárás (Isztambul)

2015-ben a pályázat munkatervében megjelölt úti cél helyett szakmai okokból a 2014-ben Isztambulban a Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) nagyon bőséges hungarikaanyagában megkezdett kutatásokat folytattuk, ami lehetőséget adott a kutatás körébe vonható fondok számának bővítésére, a vizsgálatok mélyítésére.

A digitális másolatban hazahozott felvételek száma összesen: 29 fondból 19 658 felvétel, amelyek az MNL OL digitális fotótárában kerülnek elhelyezésre.

- a) A 2015. évi úti cél Ankara, a Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) leltára lett volna. Mivel a TKGM anyaga mára teljesen digitalizált, melyhez pontos

jegyzék is tartozik, költségkímélésből, illetve az isztambuli forrásanyagra szánható idő növelése érdekében az Ankarában őrzött kis mennyiségű magyar vonatkozású iratanyagot digitális másolatban kívánjuk megrendelni.

- b) A 2014-ben megkezdett és 2015-ben folytatott kutatások elsődlegesen továbbra is az oszmán központi pénzügyi hivatal (Defterhâne-i Âmire) 16. és 17. századi összeírás-sorozataira irányultak. A 2015. évi gyűjtőút során sikerült a Timar Ruznâme Defterleri (RZ) sorozatából újabb 23 darab korábban csak magángyűjteményben, illetve Magyarországon mindeddig nem őrzött deftert lemásoltatni, továbbá a Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD) sorozatból az oszmán katonaság különféle összeírásai közül 34 darabot. Ezzel a vizsgált szandzsákok Isztambulban őrzött birtokadományozási naplói vélhetően kivétel nélkül másolásra kerültek.
- c) A szandzsák-összeírások vizsgálata során kiderült, hogy az 1960-as évekbeli mikrofilm-másolatokon gyakran hibás, elavult jelzetek szerepelnek. Ebből a szempontból ismét átnéztük a Tahrir Defterleri (TT) sorozatát. A hibák javítása céljából másoltatásra került 25 részletes defter is a TT sorozatából.
- d) Folytattuk az oszmán központi kormányzat a Bâb-i Âsafî Ruûs Kalemi Defterleri (RSK), illetve Kâmil Kepeci Tasnifi (KK)

sorozatába tartozó, az Oszmán Birodalom közigazgatási viszonyai feltárásának alapjául szolgáló kinevezési defterek (Ruûs Defterleri) 2014-ben megkezdett kutatását is. A 16–17. századi tisztviselők, így a magyarországi beglerbégek és szandzsákbégek kinevezési adatait is tartalmazó jegyzékek közül 33 teljes példány másoltatása történt meg, melyek Magyarországon eddig csak részben és csak magángyűjteményben voltak megtalálhatók.

- e) Megkezdjük a szultáni tanács (Divan-i Hümayûn) fontos ügyeit tartalmazó Mühimme defterek teljes példányainak másoltatását 32 teljes kötet digitalizált másolatának megszerzésével.
- f) Megkezdjük a BOA gyűjteményében található rövidebb terjedelmű dokumentumok áttekintését is, amelyek számos apróbb információval járulnak hozzá a hódoltsági török világ megismeréséhez. A korlátozások miatt az İbnülemin-féle rendezésből (İE) elsősorban az Askeriyye és az Evkaf anyagból közel 70, Ali Emiri rendezéséből (AE) pedig 11 dokumentum másolatát hozhattuk haza.
- g) Egy Münchenben őrzött defter másoltatásával megkezdjük a 2016-ra tervezett nyugat-európai levéltárak anyagának feltárását és feldolgozását.

Szepesiné Simon Éva